

گلچینی از اشعار

حاتم طایی

(به همراه شرح و ترجمه)

دکتر خیریه عچرش

(عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز)

علی سیاحی

(مدرس دانشگاه و دبیر آموزش و پرورش)

فیبا

سرشناسه	: عچرش، خیریه، ۱۳۴۱ -
عنوان قراردادی	: دیوان، شرح
عنوان و نام پدیدآور	: گلچینی از اشعار حاتم طایی (به همراه شرح و ترجمه) / خیریه عچرش، علی سیاحی.
مشخصات نشر	: تهران: طراوت، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۳۰-۴۱-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: حاتم طائی، - ۴۶ قبل از هجرت. دیوان -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر عربی -- پیش از اسلام -- تاریخ و نقد
موضوع	: شعر عربی -- پیش از اسلام -- ترجمه شده به فارسی
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- ترجمه شده از عربی
شناسه افزوده	: سیاحی، علی، ۱۳۶۲ -
شناسه افزوده	: حاتم طائی، - ۴۶ قبل از هجرت. دیوان. شرح
رده بندی کنگره	: ۸۵۳/۲۸۱: ۱۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۷۱۱.۹/۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۶۱۱۲۹

گلچینی از اشعار حاتم طایی

(به همراه شرح و ترجمه)

دکتر خیریه عچرش - علی سیاحی

نشر طراوت

شماره: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۷۰۰ تومان

تاریخ و نوبت چاپ: اول ۹۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۳۰-۴۱-۳

مرکز بخش: تهران، م بهارستان، خ مجاهدین اسلام، جنب مسجد شفا، کوچه شهید کسمشی،

شماره ۱۴

فکس: ۷۷۵۳۶۴۵۶

تلفن: ۷۷۶۵۱۴۱۲

ایمیل: taravat1347@yahoo.com

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

فهرست

۸	مقدمه
۱۰	دیار حاتم طائی
۱۱	ویژگی های رفتاری
۱۳	(۱) أَبْلَغُ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرِو بَأْنِي
۲۳	(۲) وَ مَرْقَبَةٍ وَنَ السَّمَاءِ عَلَوْتَهَا
۳۶	(۳) فَلَوْ كَانَ مَا يُعْطَى رِيَاءً لَأَمْسَكَتْ
۳۹	(۴) كَرِيمٌ لَا أَبْتَ الدَّاءِ حَادٍ
۴۳	(۵) لَمَّا رَأَيْتُ النَّاسَ هَرَّتْ بِلَايُهُمْ
۴۷	(۶) نِعِمَّا مَحَلُّ الضَّيْفِ لَوْ لَمْ يَنْهَ
۴۹	(۷) يَا مَالِ إِحْدَى صُرُوفِ الدَّمْرِ قَدْ عُرِقَتْ
۵۲	(۸) وَ عَاذِلَةٌ هَبَّتْ بَلِيلٌ تَلُومُنِي
۶۳	(۹) أَبِي طُولٌ لَيْلِكَ إِلَّا سَهُودًا
۷۰	(۱۰) إِلَهُهُمْ رَبِّي وَرَبِّي إِلَهُهُمْ
۷۱	(۱۱) هَلِ الدَّهْرُ إِلَّا الْيَوْمُ أَوْ أَمْسٍ أَوْ غَدُ
۸۵	(۱۲) أَلَا أَخْلَقْتَ سُودَاءَ مِنْكَ الْمَوَاعِدُ
۸۸	(۱۳) وَ قَائِلَةٌ أَهْلَكَتْ بِالْجُودِ مَالَنَا
۹۰	(۱۴) وَ خَرِقٌ كَنَصَلِ السَّيْفِ قَدْ رَامَ مَصْدِفِي
۹۴	(۱۵) أَيَا ابْنَةَ عَبْدِ اللَّهِ وَابْنَةَ مَالِكٍ
۹۷	(۱۶) أَبْلَغُ بَنِي لَامٍ بِأَنَّ خِيُولَهُمْ
۱۰۱	(۱۷) حَنَنْتُ إِلَى الْأَجْبَالِ أَجْبَالِ طَيِّبٍ
۱۱۷	(۱۸) أَمَاوِيٌّ قَدْ طَالَ التَّجَنُّبُ وَالْهَجْرُ
۱۳۰	منابع

مقدمه

حاتم بن عبدالله از مشهورترین سخاوتمندان و جوانمردان و دلاوران عرب در زمان جاهلیت، پدرش سعد طائی است. حاتم از قبیله «طیء» بود و قبل از اسلام زندگی می‌کرد. او بسیار بخشنده و باسخاوت بود، اعراب هر وقت می‌خواستند کسی را به سخاوتمندی مثال بزنند، او را به حاتم طائی متصف می‌کردند؛ او در تاریخ ادبیات عربی، به عنوان شخصیتی محبوب نشان داده شده است.

گویند که جوانمردی و بخشش در زمان جاهلیت (قبل از اسلام) به سه نفر منتهی می‌شد: «کرم بن سنان، کعب بن امامه و حاتم طائی. به موجب همین کرم و بخشش او، داستان‌های زیادی در سبب ابی مثل «الأغانی» و «العقد الفرید» و «المستطرف» آمده و سعدی شاعر فارسی هم، در کتاب گلستان و بوستان خود، چند حکایت از او به شعر درآورده و چند داستان بی‌نقش می‌کشد. حاتم طائی، اموال خود را در طول زندگیش بیش از ده بار در میان فقرا تقسیم کرد.

نام کامل وی «حاتم بن عبدالله بن سعد بن اضرخس بن امرئ القیس»، مشهور به «حاتم الطائی» معروف به ابوسفانه است. رفته‌اند او این صفت عالی را از مادرش عتبه دختر عقیف به ارث برده بود، زیرا مادر وی با رجوع به ثروت و مکنث فراوان هرچه به دستش می‌آمد به مسکینان و مستمندان می‌بخشید، خانه‌های او را از این کار منع کردند، اما چون سودی نبخشید او را یک سال زندانی کردند و خوراک کمی به قدر رفع گرسنگی به او می‌رساندند. بعد از یک سال از بند آزادش کردند و قیمت از اموالش را در اختیار او گذاشتند. از قضا روزی زنی مستمند به وی مراجعه کرد و پیزی از او خواست، عتبه (مادر حاتم طایی) تمامی اموالش را به آن زن مستمند بخشید و گفت: یک سال که در آن سختی بسر بردم، عهد کردم چیزی از کسی دریغ نکنم، حاتم طایی از چنین مادری زاده شد. در خبرها آمده است که حاتم طایی در طفولت خویش لب به سینه مادر خود نمی‌زد مگر آنکه در طرف دیگر سینه مادر خود طفل دیگری را به شیر می‌گرفتند و این سحیه و منش حاتم طایی در کل زندگانی وی پابرجا بود به گونه‌ای که هیچ‌کس حاتم را ندیده است که به تنهایی غذا بخورد و در صورتی که وی کسی را برای

غذا خوردن همراه خود نمی‌یافت چندین ساعت منتظر می‌ماند تا کسی پیدا شود یا آنکه غذای خود را به همراه خود می‌برد و به یکی از اقوام یا آشنایان یا همسایگان سر می‌زد تا در آنجا همنشینی را برای غذای خود بیابد. حاتم طایی در جوانی شترهای پدر بزرگش را ساربان می‌کرد. «عدی بن حاتم»، پسر او که از یاران با وفای امیرالمؤمنین علی علیه السلام نیز بود، جوانمرد و سخی بود و «سفانه» دختر حاتم طایی هم، از پدرش جود و سخا را ارث برده بود.

او زنی بزرگوار بود که زمانی در جنگ قبیله خود با نیروهای اسلام، اسیر شد. پیغمبر (ص) وقتی از ودعیت او آگاه شد، کسی را مأمور کرد تا او را به سلامت به خانواده‌اش برگرداند.

حاتم طائی مهاجرتی نیز در شعر و شاعری داشته است. دیوان اشعار او در سال ۱۸۷۲ میلادی در لندن چاپ شد. البته اشعاری نیز به اونسبت داده شده و کلاً موضوع اشعار وی بیشتر در موارد سزاوت، گشایش، دستی، فروتنی، عفت و پاکدامنی است.

دیار حاتم طائی

قوم حاتم طائی در سرزمینی مابین دو کوه که به نام **بلاد الجبلین** (أجا و سلمی) معروف بود ساکن شده بودند که بعداً به دیار حاتم طائی (یا منازل حاتم طائی) تبدیل می‌شود و اکنون روستای **توارن** نام دارد که در منطقه حائل در شمال عربستان سعودی واقع شده است. همچنین به (قریه حاتم الطائی) نیز معروف است. وی در این مکان می‌زیسته است و در همین جا نیز بدروود زندگی گفته است. هنوز قبر وی در محوطه‌ای در پایه کوه توارین موجود است و زیارتگاه مردم از داخل و خارج از عربستان می‌باشد. گویند که حاتم پیش از اسلام بر دیانت مسیحیت می‌زیسته و در سال ۶۰۵ میلادی بدروود حیات گفته است. باقی‌مانده آثار قصر وی و همچنین آثار اجاق آشپزی وی که به اجاق غذای حاتم معروف است، هنوز در پایه کوه موجود و باقی‌مانده است.

ویژگی‌های رفتاری

حاتم از شعرای عرب عصر جاهلی بود، اشعارش مانند افعالش گویای صدق و صداقت بود، جایگاه بزرگی بین اقوام خود داشت. او از احترام خاصی مابین پیر و برنا برخوردار بود، شجاع، قوی، بی‌باک، کریم، سخی، مهمان‌نواز و مردی عقیف و پاکدامن بود. به جز نام خدا به چیز دیگری قسم نمی‌خورد، راستگو بود، در ماه رجب (شهر الأضم) کسی را نمی‌کشت، چون قبیله مَضَرّ ماه رجب را در جاهلیت تعظیم می‌داشتند. وی روزی ده شتر قربانی می‌کرد و اطعام می‌نمود، مردم‌دار بود و مردم به دور وی گرد می‌آمدند. داستان‌های زبا و حکایات گوناگونی از کرم و سخاوت، شجاعت و پاکدامنی وی به یادگار مانده است که در تذهیب آن کتاب‌ها باید نوشت.

هدف از ارائه این اثبات‌نابندن وجهه ادبی و شاعری حاتم طایی است تا از محصور بودن وی در چهارچوب جود و کرم - حرف خارج گردد و تمامی شخصیت ایشان به بقیه شناسانده شود هرچند که شعر ایشان سبب تأیید دیگری بر جود و کرم و بخشش وی است. در نوشتن این اثر سعی شده که حتی مقدار از کتاب‌های قدیمی و معتبری همچون «الآغانی»، «المستطرف»، «لسان العرب» و ... استفاده شود تا از ارزش و فحوای آن کاسته نشود.

در ترتیب قصائد و اشعار از ترتیب ابجدی حرف روی تسمیت کردیم تا دسترسی به اشعار آسان‌تر شود، سپس ابتدا، بحر هر قصیده را ذکر کردیم و وزن اصلی آن بحر را بدون هیچ‌گونه کم و کاستی نوشتیم و در تمامی قصاید این موال و رویه خود قرار دادیم تا با کرار چندین باره بحر، بیشتر در ذهن خواننده جای‌گیر شده و سبک ذهن وی شود، بعد از آن تمامی اشعار هر قصیده را به شکل عربی و بدون دست‌خوردگی نوشتیم و سپس تک‌تک ابیات را جداگانه آوردیم که بعد از ترجمه مفردات هر بیت، به ترجمه و شرح آن پرداختیم. لازم به ذکر است در ترجمه این اثر، مبنا را بر خالی‌الذهن بودن مخاطب گذاشتیم تا همه مراجعان در هر سطح از اطلاعات و هر زبان (اعم از عرب زبان و فارسی زبان) بتوانند از آن استفاده کنند. در ترجمه مفردات نیز سعی بر آن شده است که هیچ کلمه‌ای اعم از آسان و سخت از قلم نیفتد تا یادگیری آن برای تمامی

مخاطبین قابل درک و فهم باشد هر چند که ممکن است اساتید و مخاطبین رده بالای علمی از تکرار هر چند وقت یک بار مفردات به ستوه آیند که پیشاپیش از سعه صدر آن عزیزان کمال تشکر را داریم. همچنین برای نام گذاری هر قصیده، از مصرع اول آن قصیده استفاده کردیم.

در ترجمه این اثر از سبک های مختلفی استفاده کردیم و حتی در جاهایی به شکل ترکیبی از چندین سبک استفاده شده تا بتوانیم منظور و مقصود شاعر را در حد توان و دریافت های خودمان از شعر ایشان به مخاطب برسانیم که می توان سبک های استفاده شده در این اثر را به صورت موجز و مختصر به سبک آزاد، سبک معنوی (معنایی)، سبک - حرف - حرف و... اشاره کرد.

این کتاب جهت استفاده کلیه معلمان و دانشجویان رشته های زبان و ادبیات عربی و فارسی و همچنین طالب حوزه علمیه و تمامی دوستداران شعر و ادب و محققان ادبی و تاریخی می باشد.

یادآور می شود که این اشعار، گزیده اشعار از کل دیوان اشعار حاتم طائی می باشد. بدون شک این پژوهش نیز مانند هر پژوهش دیگری خالی از اشکال و نقص نیست. بسیار مایه سپاس است اگر از سوی اهل نظر و ادب و دانش یادآوری گردد تا نسبت به رفع آن اقدام شود.

وَمِنْ اللَّهِ التَّوْفِيقُ

نویسندگان

Alisayahi2016@yahoo.com

۱۳۹۴